

УДК 821.161.2–31.09Дочинець

Л. С. Прокопович

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ СЛОВОТВІРНІ ОДИНИЦІ У РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «МАФТЕЙ»

В статті здійснено аналіз індивідуально-авторських словотвірних одиниць у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». Виявлено словотвірні одиниці, досліджено їхні граматичні особливості та лексичні значення. Простежено стилістичні та контекстуальні функції, окреслено місце в системі авторського мовомислення.

Ключові слова: словотвір, семантичний спосіб словотвору, okazionalizmi, мовно-естетичні знаки національної культури, семантика, словоскладання, (юкстапозиція).

DOI 10.34079/2226-3055-2019-12-20-263-271

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Творення індивідуально-авторських словотвірних одиниць – невичерпне джерело поповнення національного лексикону. Авторські новотвори нерідко містять національно-культурний компонент мовної семантики та репрезентують не лише індивідуальне світосприйняття письменника, але й характерні ознаки національного менталітету. Цілком закономірно, що особливу увагу науковців привертає вивчення ідіолектів визначних майстрів слова, чия творчість має значний вплив на збагачення загальномовного лексикону. До таких мовних особистостей належить Мирослав Дочинець.

Стилістичну диференціацію засобів словотвору у мовознавстві вже осмислено й визначено досить повно. Це засвідчено як навчальною літературою з проблем словотвору (А. Коваль, О. Пономарів, І. Чередниченко), так і низкою спеціальних досліджень, наукових розвідок (К. Городенська, В. Горпинич, В. Грещук, П. Гриценко, Н. Клименко, І. Ковалик, О. Кушлик, З. Сікорська).

Сьогодні вагомим є дослідження О. Кушлик «Типологія словотвірних парадигм похідних дієслів в українській мові». Науковець зосереджує увагу на словотвірному потенціалі похідних дієслів сучасної української мови серед усього від субстантивного, відприкметникового та відзвуконаслідувального походження і доходить висновку, що на дериваційний потенціал вербативів впливає не лише частиномовний статус твірної основи, а й належність твірного слова до певної лексико-семантичної групи. Дослідниця встановила континуум словотвірних значень (семантичних позицій) та набір словотворчих засобів для їх реалізації, простежила здатність девербативів різної частиномовної належності експлікувати додаткові значеннєві відтінки [7].

Поетичну мову, як об'єкт лексикографії вивчають Г. Вокальчук, В. Калашник, Л. Оліфіренко. Вартим уваги є робота Г. Вокальчук «Авторський неологізм в українській поезії ХХ ст. (лексикографічний аспект)» [2], в якій науковець доводить, що Ліна Костенко належить до найактивніших експериментаторів в галузі індивідуально-авторської лексичної номінації, серед яких В. Барка, І. Драч, А. Малишко, М. Рильський, М. Семенко, П. Тичина та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова епічних творів, створених Мирославом Дочинцем, має велику магічну силу: вона переносить читача в конкретний історичний час, робить його свідком подій, про які розповідає автор. «Водночас слововживання письменника – це певний часовий зріз української літературної мови з її

народнорозмовними, книжними, фольклорними джерелами, з фіксацією нових мовних явищ, спричинених міжмовними, міжкультурними контактами, а також пошуками індивідуального художнього мововираження» [5, с. 6]. Саме це притаманне мовотворчості великого майстра. Словник письменника і структура художньої оповіді, насиченої інтонаційно багатими, індивідуальними репліками персонажів, оцінними авторськими монологами, дають змогу читачеві не лише зануритися в конкретні побутові ситуації, а й оцінити широкий погляд письменника на етнокультурні та соціальні явища тогочасного суспільства, які позначилися на долях конкретних людей. Сьогодні мова художніх творів Мирослава Дочинця стала об'єктом дослідження А. Вегеш [1], О. Микитюк [8], Л. Прокопович [9; 10], Р. Теремуса [12].

Мова роману «Мафтей» рясніє діалектними словами, що засвідчує глибокі знання автора закарпатських говірок, створює національний колорит, а також дає змогу простежити співвідношення мовної практики автора з питомим діалектним оточенням [8].

Варте уваги дослідження фраземіки роману як особливого образного, лінгвостилістичного та ментально-культурного феномену, в якому проаналізовано походження та особливості трансформації фразеологічних одиниць відповідно до стилістики твору, з'ясовано їхнє семантичне значення за словником та подано розгорнутий опис смислу фразем [9].

Л. Прокопович, проводячи лігвістичні студії над знаковими сакральними образами в романі «Мафтей» та визначаючи їхні ідейно-концептуальні функції, доходить висновку, що висока частотність звернень до Бога, наскрізна молитовність актуалізує духовну ментальну пам'ять, допомагає автору акумулювати найвищі християнські цінності [10].

І все ж поза увагою авторів залишається значна кількість дискурсів Мирослава Дочинця, де було б визначено стилістичні та контекстуальні вияви граматичних одиниць. В цьому контексті важливим є дослідження особливостей індивідуально-авторських словотвірних одиниць, які б збагатили реєстр Словника української мови.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – визначити стилістичні та контекстуальні вияви індивідуально-авторських словотвірних одиниць у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- виявити індивідуально-авторські словотвірні одиниці;
- простежити їхні стилістичні та контекстуальні функції;
- окреслити місце в системі авторського мовомислення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Словотвір Мирослава Дочинця по-своєму і різноаспектно відбиває сутність художньої мови. У романі «Мафтей» представлені досить значний за обсягом корпус іменникових, прикметникових, дієслівних та прислівникових авторських лексичних новотворів.

Пріоритетність прикметникового словотворення зумовлена експресивно-оцінною сутністю художнього тексту, в якій домінує не назва людини чи предмета, а його сприйняття, характеристика, пов'язані з ними емоції. Спостережено, що функціональну належність складних слів, зокрема прикметників, зумовлює не структурний тип, а емоційне забарвлення основ та їхня образність. Пор.: *Була неділя, з того берега, від нової церкви долинав тихомирний гук* [4, с. 345]. *Фіялкою пахли ті святобливі ночі* [4, с. 149]; *Ет, голово макоцвітна... Я йому готові страви мудрости подаю, а він за порожнім начинням тратиться* [4, с. 109]. Епітети *тихомирний, святобливі, макоцвітна* значною мірою употужнюють образність усього контексту.

«Семантичні дослідження останніх десятиліть, – як стверджує Г. Вокальчук, – доводять, що в процесі аналізу висловлювання необхідно враховувати не лише власні мовні, але й екстралінгвальні чинники, зокрема так звані «фонові знання», що спираються на відому співрозмовникам картину ситуації й «загальний фон знань» адресанта й адресата повідомлення. Саме цей «загальний фон знань» і дозволяє адекватно до авторського задуму зрозуміти значення багатьох авторських лексичних новотворів» [3, с. 23].

Значний сегмент корпусу індивідуально створюваних складних прикметників формують одиниці образно абстрактного змісту на зразок: мраморно-прекрасне, божественно-мудру й т. ін.. Пор.: *Таке ж мраморно-прекрасне лице* [4, с. 333]; *Так ми зазирнули всередину в себе, відкривши божественно-мудру машинацію живої плоті* [4, с. 319]. Наведені ілюстрації засвідчують продуктивність словоскладання як важливого способу авторського самовираження, що забезпечує вербалізацію індивідуальних рефлексій світу.

Важливу роль в авторській репрезентації світу відіграють колірні епітети – складні прикметники: *То була кулька зеленово-жовтого скла, з великою чорною цятою посередині* [4, с. 172]; *І от я стояв тепер в блідо-рожевому кипінні квітів, прибих свіжими слідами коло самої води* [4, с. 177]. Так, поштовхом до утворення такого слова часто стає абсолютизація певної ознаки, предмета чи явища, на якій автор робить особливий акцент.

У розглядуваному тексті складні іменники виступають як засобом оказіональної номінації, так і засобом образної характеристики, що відбиває індивідуально-авторське бачення світу: *Можже, я жива квітка з пахоцями новоцвіття – і той цвіт зрадливий, для всіх очей, а того паху досить, аби перебити всякий біль* [4, с. 271]. *Як пчола безутомна, набиває щільники світовидження* [4, с. 183]; *Вересневе, настояне на верболозах тиховоддя, стало першою моєю купіллю* [4, с. 104]; *А зеленої приправи – ціле сьогосвіття в лугах* [4, с. 311]. Стилістичне забарвлення утворених цим способом слів пов'язане в основному з новим значенням, що виникає внаслідок поєднання основ: *новоцвіття – новий цвіт, світовидження – видіти світ, тиховоддя – тиха вода, сьогосвіття – цей світ.*

Достатньо великий корпус неолексем – це афіксальні одиниці – префіксальні та суфіксальні: *В густих садах пряталася оселища* [4, с. 309]; *І що гебрейська жінка спородила нам Бога, котрий, до того ж, повстав напроти вашої напівправди, напівсвободи і напівмилосердя* (2); *Більше й не треба, дорога показує прямування* [4, с. 294].

Для оновлення іменникового словника автор використовує один з продуктивних способів творення – префіксально-суфіксальний: *Смиренно чекаємо їх на безвідді і безхліб'ї* [4, с. 276]; *Ось тоді я й похопив, що силвся пояснити бездольник* [4, с. 174]; *Безклопття затуляє пеленою наш взір, впускаючи в душу марноту дуронців* [4, с. 235].

Стилістична імітація розмовності виразно простежується при творенні іменників за високоактивними у літературній практиці словотвірними моделями на ґрунті загальнономовного словника. Попри виразну оказіональність такі новотвори сприймаються як звичні й можливі.

Серед них виділяємо іменники з модифікаційним значенням, до яких належать і збірні: *Викриттям у млині допливало до берега моє безжурне легінство* [4, с. 155].

Показовими для індивідуального стилю є творення іменників – назв абстрактних понять *ціннота, лічництво*: *Поряд з бабиною шийною згардою і золотим дукачем,*

що лишився по матері, се була моя **ціннота** [4, с. 256]. **Лічництво** давало сякий-такий приварок [4, с. 183].

У наступному контексті суфікс **-ив-о** в основі іменника середнього роду родиво вказує на наслідок дії: *Знаю, що **родиво** минеться легко, якщо на вагітну вилити з-за рогу крижану воду...* [4, с. 233].

Письменника приваблюють словотвірні експерименти. У наведених контекстах авторські новотвори виконують різноманітні функції, зокрема:

- стимулюють читача порівняти авторські лінгвістичні новотвори із загальнозживаним узуальним відповідником: *розслід – розслідування; затривоження – тривога; розлюднення – розмноження*, а відтак – активніше сприймати контекст, замислитися над причинами створення авторської назви певної дії чи явища: *З великою втіхою прислужуся, коли се могло тобі допомогти в **розсліді*** [4, с. 144]; *Лише здвиг людей виказував якесь **затривоження*** [4, с. 97]; *Німець Графенберг віддався студіям найпотаємнішого – **розлюдненню**. Як зароджується і розвивається плід, як вестися жоні в тяжі* [4, с. 319];

- використовуються з метою створення образу і водночас для версифікаційних потреб: *Мине час – і донька стає схожою на матір. І **поличчям**, і натурою...* [4, с. 248]; *Я слухав – і хміль, камінь, верба, вода, сонце оживали набували людського **поличчя*** [4, с. 182].

Цікаво обіграє автор слово *батьківщина*, первісне значення якого «спадщина від батьків, спадковий маєток»: ***Предківщина** лишилася за плечима* [4, с. 294], замінивши компонент *батьки* на *предки*.

Чимало номінативних одиниць в романі Мирослава Дочинця, напевно, викликають сумніви стосовно кваліфікації їх як авторських новотворів. Як слушно зауважив Г. Колесник у коментарях до словника новотворів Павла Тичини, встановлення належності слова певному письменникові – «справа зовсім не така легка і проста, як це може видатися на перший погляд. Часто буває важко з певною достовірністю встановити чи [...] слово поет створив сам, а чи воно було почуте і запозичене ним із народних уст. Адже в народнорозмовній мові весь час з'являються нові слова [...], бо в ролі мовотворця виступає кожна людина [...]. Не виключена можливість того, що до словника новотворів [...] потрапило якесь слово, узятє поетом із живої мови народу, яку він глибоко знав і безперервно вивчав [6, с. 197].

Інтенсифікацію семантики та оцінності забезпечує акцентування ознаки, явища, дії за допомогою суфіксального словотвору. Суфікси збільшеності в даних контекстах означають розмір, силу, міць: *Але не **гребує** й залізаччям, що позападало на проминулих **бойовищах*** [4, с. 144]; *Своє **житловище**, на відміну від людей, ніколи не покладуть абиде і абияк* [4, с. 168]; *Скрипнула вільха, а за нею й підпора, колиска відірвалася від землі, хитнулася туди-сюди і на безпечній висоті повисла над **огнищем*** [4, с. 162]. Зауважимо, що в поєднанні з основами слів *житло*, *огонь*, які не мають негативного забарвлення, суфікси збільшеності надають лексемам позитивних відтінків. Таких же позитивних відтінків надають словам суфікси здрібнілості, які вносять в контекст емоційно-експресивне забарвлення: *Забавний був **монашик*** [4, с. 269]; ***Тайстринку** з накупом я притириу в вербнику, а сам махнув через лози в Дорошовицю* [4, с. 171]. *Вона показувала мені достожитності Марамороша, її заповітний **світок*** [4, с. 236].

В даному контексті утворення з суфіксами здрібнілості набули ознак лексико-семантичних, адже іменники *монашик*, *тайстринка*, *світок* є здрібніло-пестливими похідними від *монах*, *тайстра*, *світ*.

Помічаємо і творення відсубстантивних суфіксальних іменників, які мають словотвірне значення конкретного предмета, утворених за допомогою форманта **-иц-я**.

Пор.: *Сосниці на закрайку поля перейшли в ліщинник* [4, с. 172]; *Дивуся, як я знаходжу в байраках стежицю* [4, с. 294]; *Дорогою купували у винаря Кароля скляницю білої щасли, а заїдок мали в жебах - монаші яблука і кошерну халу, солодкаво-солений білий хліб* [4, с. 211]. Загалом слова сосниці, стежиця, скляниця сприймаються як позитивно марковані і тим самим підтверджують необхідність самовираження автора, креативну потребу донести до читачів вербалізований вияв свого творчого «я» і «віднаходження глибинних виражальних можливостей слова і мови» [11, с. 38].

Словотвірний потенціал іменників значно розширює словоскладання (юкстапозиція), де словотвірною базою стають словосполучення прикладкового типу. Творення таких складних слів супроводжується процесом тісного зближення за семантикою двох компонентів і переростанням в одне слово. Іменникові утворення такого типу оновлюють, освіжують образну мову і водночас перегукуються з національними традиціями, насиченістю авторського словника мовно-естетичними знаками національної культури, помітними для української свідомості назвами осіб, природних реалій та реалій побуту, назвами рослин, тварин, птахів і т. ін. Виділяємо серед них:

– іменники – назви осіб, зокрема за родом занять, фізичним чи психоемоційним станом і т. ін: *Миха-деревач, матір-втікачка, черниця-бегинка, Мелана-хлібниця, дівиця-янголиці, бражники-мочиморди, курвалі-содомити, браття-малороси, грішниця-страдниця, монголи-песиголовці, монах-печерник, волошка-обавниця, гудак-циганисько, отець-хащовик*. Пор.: *Се Ружена ...донька Михи-деревача, сирітка баламутної матері-втікачки і сама втікачка, вдовиця багатого чужинця, даровита віщівниця, майстриня чарів, перехожа черниця-бегинка...* [4, с. 334]; *Зате стояла вона, Мелана-хлібниця* [4, с. 190]; *Даремно, що тим снить і змусила в те повірити дівиць-янголиць* [4, с. 335]; *Приходили патлаті пророки, торбачі, бражники-мочиморди, курвалі-содомити, бабодури, фльондри та інна босота* [4, с. 280]; *А гадалося, що то лише їх браття-малороси за Карпатами нещадні в бунті* [4, с. 223]; *Сюди й монголи-песиголовці не потикалися* [4, с. 219]; *Щось перейшло від моєї баби Злоти, щось від матері, щось від монахів, яким вона пече проскури, децю від вітиця-хащовика* [4, с. 151]; *А гудакові-циганиськові передавайте від мене поклін* [4, с. 193]; *Ой ти, дівко-семилітко, загадаю тобі сім загадок* [4, с. 182]; *Монах-печерник, спробувавши на собі, й монастирську братію до нього приохотив* [4, с. 185].

– іменники – назви птахів, комах: *дятел-попікач, птиці-деревокліюї, мотилі-деревоточці*. Пор.: *Дятел-попікач вистромив із дупловини ясена голівку в черленій шапчині* [4, с. 266]; *Мав чуття до того, а щось підказували йому птиці-деревокліюї та мотилі-деревоточці* [4, с. 230].

– іменники – назви реалій побуту: *хатчина-зруб, сховок-осада, послання-посвідки, суденця-дубаси, проріз-сідло, піниничок-тайничок, кілки – шпильки, крупинки-звізди*. Пор.: *Стежка, посипана мармуровою крихтою, звертала вправо, до ошатної хатчини-зруба. Геть близько від мого сховку-осади тягнувся ламкий дівочий гуртик* [4, с. 335]; *Пам'ятне дерево із заповітним дуплом, де я находив чудні послання-посвідки юнацького кохання* [4, с. 264]; *На більші вантаги беруть більші суденця-дубаси, шкути й комеги* [4, с. 226]; *Тоді на м'ялиць, на широку дошку з прорізом-сідлом, у яке вкладається пук трести, а згори його трощить загострене било* [4, с. 185]; *Проте мусів, мусів бути піниничок-тайничок, яким вони вислизнули з Мукачова* [4, с. 286]; *Кінський волос «пасся» на вигоні, а вистругати кілки-шпильки – се як бавка* [4, с. 286]; *Натягнута на п'яльцях павутина, притрушена соляними крупинками-звіздами: кохання переслідуватиме нас і в колишніх віках* [4, с. 156].

– іменники – назви рослин: *стручки-лопатки*, *дурман-ряст*. Напр.: *Зачаєні в стручках-лопатках, тріпочемо на вітрах часу, зріємо тугими зернятками на сподівані Господні гостини* [4, с. 276]; *Під ногами чвакала млака і пишно квітнув дурман-ряст* [4, с. 277].

– іменники – назви часових відрізків: *поранок-суховей*. Пор.: *Зазорів поранок-суховей без роси* [4, с. 333].

– іменники-назви природних реалій: *вітер-шибайда*, *камінь-смарагд*, *глина-черлениця*, *земля-злидарка*, *гора-розрада*. Напр.: *Може вітер-шибайда приніс відголосок циганської музики з середмістя* [4, с. 193]; *Як у тому камені-смарагді, що потовчений із буйволячим молоком, рятує від туги і бентежних снів, дає надих годованця муз* [4, с. 175]; *Ружова: перепалена глина-черлениця* [4, с. 263]; *Обабоки у вінках смарагдових дібров лежала земля-злидарка* [4, с. 218]; *Я знав. Се щось таке, як мій дідо Данило без коней і своєї гори-розради, або як няньо Гриць без ріки і лісу, чи як мамка Мелана-просвірниця без «воцаного хліба» і «лісової вовни»* [4, с. 140].

Звертаємо увагу на образне відтворення динаміки дії, яка пов'язана з активністю авторського дієслівного словотвору. Семантику оказіональних дієслів часто визначає основа мотиваційного слова:

– іменники конкретного змісту – *книжка*, *плуг*: *Німець Ведель перегодом зібрав той золотий пісок розмислів і окнижив для вдячного спадкоємства* [4, с. 317]; *Ми плуганилися млявим ходом, і серпокрилі юрики низко супроводили нас – чули зерно в міхах* [4, с. 218].

– іменники абстрактного змісту – *чари*: *Сонне марево досвітньої імлі вичаровувало берег* [4, с. 124].

Евфонічний ефект спричинює дієслівна юстапозиція: *В тих тенетах скніє-борюкається цілий край, ціла Підкарпатська Русинія* [4, с. 210].

Виявлено в художньому дискурсі Мирослава Дочинця індивідуально-авторські композитні утворення прислівників: *Се я, засліплений нею власновіч, збагнув пізніше* [4, с. 235]. Такий тип лексичних одиниць дає змогу уникнути стереотипів мововираження, експресивно і водночас лаконічно висловити думку. Або: *Під ерусалимською вербою я присів скулініг* [4, с. 345]; *Виряджаючи мене до заплоту, Доромбаня знічено мовила* [4, с. 267]; *Уперехрест сіклися над головами солов'їні голоси, а поряд б'ючкувала теплом її пташина душа* [4, с. 149]; *На парудення вибрався я в Кобилецьку Полян, що сидить у самих хмарах* [4, с. 240]. Наведені приклади свідчать, що продуктивність основокладання виявилася і в царині творення прислівників: *власновіч – на власні очі; скулініг – на скули ніг; заплоту – за пліт; уперехрест – у перехрест; на парудення – на пару днів*.

Рідше спостерігаємо словотвори, мотиваційною основою яких є займенники: *Мовчазна, задумана, самасобою наповнена* [4, с. 333].

Висновок та перспективи подальших розвідок. Активне словотворення – виразна ознака художнього дискурсу Мирослава Дочинця, яка синтезує формально-словотвірний і семантичний його рівні. Номінативний та експресивно-оцінний потенціал авторських оказіоналізмів залежить одночасно від кількох факторів: від характеру лексичного значення мотиваційного слова, від емоційного забарвлення словотвірних афіксів, семантичної та стилістичної сполучуваності словотвірних елементів. Майстерно вигранюючи українське Слово, автор віднаходить і розкриває приховані в його семантичних надрах нові глибинні смисли, употужнює традицію мовно-естетичного відтворення світу. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні стилістичних та контекстуальних виявів лексичних і граматичних одиниць в цьому творі.

Список використаної літератури

1. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця [Електронний ресурс] / А. Вегеш // Науковий вісник Ужгородського університету : Сер. : Філологія. Соціальні комунікації. – 2014. – Вип. 2 (32). – С. 8–12. – Режим доступу : www.visnyk_filolog.uzhnu.edu.ua/uploads/articles/2014/2119_promovistst_nazv_romaniv_miroslava_dochintsya.pdf; Vehesh A. Promovystist nazv romaniv Myroslava Dochynetsia [Elektronnyi resurs] / A. Vehesh // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu : Ser. : Filolohiia. Sotsialni komunikatsii. – 2014. – Vyp. 2 (32). – S. 8–12. – Rezhym dostupu : www.visnyk_filolog.uzhnu.edu.ua/uploads/articles/2014/2119_promovistst_nazv_romaniv_miroslava_dochintsya.pdf
2. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ ст. (лексикографічний аспект) / Г. М. Вокальчук. – Рівне : Перспектива, 2004. – 524 с. ; Vokalchuk H. M. Avtorskyi neolohizm v ukrainskii poezii XX st. (leksykohrafichnyi aspekt) / H. M. Vokalchuk. – Rivne : Perspektyva, 2004. – 524 s.
3. Вокальчук Г. Словопошуки Миколи Вінграновського / Г. М. Вокальчук // Культура слова. – 2011. – Вип. 75. – С. 20–27 ; Vokalchuk H. Slovoroshuky Mykoly Vinhranovskoho / H. M. Vokalchuk // Kultura slova. – 2011. – Vyp. 75. – S. 20–27.
4. Дочинець М. І. Мафтей. Книга, написана сухим пером / М. І. Дочинець. – Мукачево : Карпатська вежа, 2016. – 352 с. ; Dochynets M. I. Maftai. Knyha, napisana sukhym perom / M. I. Dochynets. – Mukachevo : Karpatska vezha, 2016. – 352 s.
5. Єрмоленко С. Етнокультурний і соціальний зміст художньої оповіді Івана Нечуя-Левицького / С. Я. Єрмоленко // Культура слова. – 2013. – Вип. 79. – С. 6–15 ; Yermolenko S. Etnokulturnyi i sotsialnyi zmist khudozhnoi opovidi Ivana Nechiua-Levytskoho / S. Ya. Yermolenko // Kultura slova. – 2013. – Vyp. 79. – S. 6–15.
6. Колесник Г. М. З'являються нові слова у мові / Г. М. Колесник // Тичина П. Квітни, мово наша рідна! / П. Г. Тичина ; упоряд. та комент. Г. М. Колесника. – Київ : Молодь, 1971. – С. 197 ; Kolesnyk H. M. Zivliaiutsia novi slova u movi / H. M. Kolesnyk // Tychyna P. Kvitny, movo nasha ridna! / P. H. Tychyna ; uporiad. ta koment. H. M. Kolesnyka. – Kyiv : Molod, 1971. – S. 197.
7. Кушлик О. П. Типологія словотвірних парадигм похідних дієслів в українській мові : дис...докт. філол. наук : спец. 10.02.01 / Оксана Павлівна Кушлик ; НАН України, Ін-т укр. мови. – Київ, 2016. – 507 с. ; Kushlyk O. P. Typolohiia slovotvirnykh paradyhm pokhidnykh diiesliv v ukrainskii movi : dys...dokt. filol. nauk : spets. 10.02.01 / Oksana Pavlivna Kushlyk ; NAN Ukrainy, In-t ukr. movy. – Kyiv, 2016. – 507 s.
8. Микитюк О. Діалектизми як засіб увиразнення текстів Мирослава Дочинця / О. Микитюк // Лінгвостилістичні студії. – 2015. – Вип. 2. – С. 85–90 ; Mykytiuk O. Dialektyzmy yak zasib uvyraznennia tekstiv Myroslava Dochynetsia / O. Mykytiuk // Linhvostylistychni studii. – 2015. – Vyp. 2. – S. 85–90.
9. Прокопович Л. С. Семантико-стилістичні функції фразем у романі Мирослава Дочинця «Мафтей» / Л. С. Прокопович // Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки. – 2018. – № 2. – С. 65–72 ; Prokopovych L. S. Semantyko-stylistychni funktsii frazem u romani Myroslava Dochynetsia «Maftai» / L. S. Prokopovych // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia : Filolohichni nauky. – 2018. – № 2. – S. 65–72.
10. Прокопович Л. С. Тенденції та специфіка вияву змін сакральних лексем у романі Мирослава Дочинця «Мафтей» / Л. С. Прокопович // Науковий вісник Ужгородського нац. університету. Сер. : Філологія. – 2018. – Вип. 1 (39). – С. 48–53 ; Prokopovych L. S. Tendentsii ta spetsyfika vyjavu zmin sakralnykh leksem u romani Myroslava Dochynetsia «Maftai» / L. S. Prokopovych // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nats. universytetu. Ser. : Filolohiia. – 2018. – Vyp. 1 (39). – S. 48–53.

11. Сюта Г. Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи : моногр. / Г. М. Сюта. – Київ : Інститут української мови НАН України : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010 – 164 с. ; Siuta H. Lihvosvit poezii avtoriv Niu-Yorkskoi hrupy : monohr. / H. M. Siuta. – Kyiv : Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2010 – 164 s.

12. Теребус Р. М. Функційне навантаження власних назв у романах Мирослава Дочинця «Криничар» та «Вічник» / Р. М. Теребус // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). – 2017. – № 8 (2). – С. 110–113 ; Terebus R. M. Funktsiine navantazhennia vlasnykh nazv u romanakh Myroslava Dochynetsia «Krynychar» ta «Vichnyk» / R. M. Terebus // Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. I. Franka. Ser.: Filolohichni nauky (movoznavstvo). – 2017. – № 8 (2). – S. 110–113.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2019.

L. Prokopovych

INDIVIDUAL AND AUTHOR'S NOMINATIVE UNITS IN THE NOVEL «MAFTEY» BY M. DOCHYNETS

Creation of author's nominative units is an inexhaustible source for replenishing the national vocabulary. Author's novelties are often a national-cultural component of linguistic semantics and represent not only the individual perception of the writer, but also characteristic features of the national mentality.

The purpose of the study was to determine the stylistic and contextual manifestation of individual and author's word-formation units in the novel «Maftey» by M. Dochynets and outline their place in the system of author's thinking.

Presentation of the main research material. Word formation of Myroslav Dochynets reflects the essence of the artistic language in its own way. In the novel «Maftey» there are represented quite enormous corps of nouns, adjectives, verbal and adverbial author's lexical innovations.

The priority of adjectival word formation is determined by the expressive value of the artistic text in which the name of a person or subject is not dominated, but his perception, a characteristic of emotions are associated with them.

It is observed that the functional affiliation of complex words, in particular adjectives, determines not the structural type, but the emotional color of the bases and their imagery. It was a Sunday from the shore, from the new church, the peaceful sound was flooded (Dochynets, p. 345). The epithet peaceful, greatly fosters the imagery of the whole context.

Stylistic imitation of spoken language is clearly traceable in the creation of nouns in highly active and literary practice word-building models. Despite the expressive occasionalness, such new discoveries are perceived as ordinary and possible. Among them, we distinguish nouns with modification values, which include the collective: By the exposure in the melt flowed to the shore my immoderate courtship (155).

We draw attention to the figurative reproduction of the dynamics of action, which is associated with the activity of the author's verbal word-formation. The semantics of occasional verbs often defines the basis of the motivational word:

- nouns of a specific meaning – a book, a plow: German Vedel, later collected that golden sands of meanings and lowered for a grateful succession (317); We were flooded with a slow pace, and the serpoles of the jurists brought us low – we heard the grain in socks (218).

- nouns of the abstract content – magic: Sleepy ghost of the dark mourning exclaimed the coast (124).

Active word formation is an expressive feature of the artistic discourse of Myroslav Dochynets, which synthesizes formally - word-formation and semantic levels. The nominative and expressive-estimated potential of authorial occasionalities depends simultaneously on several factors: on the character of the lexical meaning of the motivational word, on the emotional coloring of word-formation affixes, on the semantic and stylistic connectivity of word-building elements. Masterfully winning the Ukrainian Word, the author finds out and reveals the new deep sense hidden in its semantic depths, tightens the tradition of linguistic and aesthetic reproduction of the world.

Key words: word formation, semantic way of word formation, occasionalism, language and aesthetic signs of national culture, semantics, word formation.

УДК 82-83.09

І. П. Суїма

ДІАЛОГ ЯК ФОРМА СПІЛКУВАННЯ

Стаття присвячена різноаспектному дослідженню структури й семантики діалогічного мовлення як компонента художнього тексту. В статті відзначено, що художній діалог можна розглядати як специфічну одиницю мовлення знакового характеру, змістовною стороною якої є комунікативна ситуація. З точки зору теорії мовленнєвих актів діалог являє собою ланцюг мовленнєвих і немовленнєвих дій комунікантів, спрямованих на рішення комунікативної задачі. Мінімальною одиницею, що є носієм комунікативного завдання, виступає мовленнєвий акт, що здійснюється для реалізації певної комунікативної дії й наділений комунікативно-прагматичною функцією.

Ключові слова: діалог, комунікативна одиниця, складники, репліка-реакція, стимулююча репліка, діалогічна єдність.

DOI 10.34079/2226-3055-2019-12-20-271-280

Постановка проблеми. Діалог являє собою складну мовну одиницю, експонентом якої є послідовність реплік, а денотатом – комунікативна ситуація. Діалог, діалогічна мова, діалогічне спілкування привернули до себе увагу багатьох дослідників. Основи теорії діалогу були закладені в працях видатних мовознавців В. В. Виноградова [5], Л. В. Щерби [23], Л. П. Якубинського [24] та ін. В роботах В. В. Виноградова, Л. В. Щерби, Л. П. Якубинського діалог характеризується як більш природне в порівнянні з монологом явище, як спонтанна, безпосередня форма спілкування [23, с. 115–117], що припускає швидку зміну акцій і реакцій [24, с. 99] і перетин в різних напрямках декількох психологічних і мовних площин [5, с. 150].

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Питанню теорії діалогу і характеристиці його структурних і семантичних особливостей присвячена ціла низка спеціальних досліджень. Серед лінгвістичних досліджень діалогу деякі вчені вважають за необхідне виділити два основних підходи до аналізу діалогічного мовлення: структурно-семантично орієнтований і функціонально орієнтований [14, с. 19; 18, с. 305]. В рамках

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>